

Tiivistelmä

Tässä tutkimusraportissa tutkitaan sidosryhmien ja viranomaisten välisen viestinnän edellytyksiä ja vaatimuksia toteutettaessa valuma-alueita koskevia toimenpiteitä. Raportin lähtökohtana on tutkimus hallintoon ja yhteistyöperusteiseen hallintoon osallistumisesta, minkä lisäksi raportissa kiinnitetään erityishuomiota ekosysteemipalvelujen konseptiin ja siihen, miten hyvin konsepti soveltuu viestintään. Pääasiallisena tavoitteena on selvittää, miten toimenpiteiden suunnittelu tulisi jäsenellä ilmastonmuutoksen valumajärjestelmässä synnyttämien muutosten käsittelemiseksi. Millä tavoin voidaan käsitellä muuttuneita sääolosuhteita sekä lisääntyneitä kuivia kausia, tulvia ja rankkasateita? Voidaanko vettä esimerkiksi varastoida kuivien kausien varalle? Mitä sidosryhmiä on olemassa, ketkä tulee sisällyttää työhön ja millaisia vaatimuksia viestinnälle asetetaan, jotta eri sidosryhmät saavat äänensä tasavertaisesti kuuluviin? Millainen rooli ekosysteemipalvelujen konseptilla voi olla viestinnässä?

Tutkimus on tehty Botnia-Atlantican rahoittaman KLIVA-hankkeen (Vesitase, ekosysteemipalvelut ja metallikulkuema muuttuvassa ilmastossa) puitteissa vuosina 2019–2022. Raportin tapaustutkimuksina on kaksi valuma-aluetta: Hertsångerälven ja sen sivujoet Ruotsin Västerbottenissa sekä Laihianjoki Suomen Pohjanmaalla. Tutkimuksessa käytetään paikallisväestölle ja etujärjestöille kohdennettuja haastatteluja yhdistettynä tilastoihin, taustaineistoihin sekä kutsuttujen sidosryhmien työpajoihin.

Raportin tieteellisenä lähtökohtana ovat ekosysteemipalvelujen tutkimus sekä *Social-Ecological Systems Framework*. Molempia tutkimusalueita voidaan kuvailla pyrkimyksiksi yhdistää ekologia ja sosiaalisia järjestelmiä kestävämmän luonnonvarojen käytön edistämiseksi sekä luonnon ja sen ekosysteemien paremman hallinnon luomiseksi. Raportissa tunnistetaan molempiin tutkimusalueisiin kohdistettu kritiikki, nimittäin puutteellinen ymmärrys tai kapasiteetti hahmottaa ihmisen ja yhteiskunnan suhdetta luontoon. Tässä konseptit *relational values* ja *sense of place* nostavat esiin asukkaiden ja sidosryhmien subjektiivisia näkökulmia ja tällä tavoin edistävät ymmärrystä tekijöistä, joita tulee korostaa, jotta eri sidosryhmien perspektiivit saavat viestintäprosessissa tilaa. Molemmat konseptit esimerkiksi eroavat yksilölliseltä ja kollektiiviselta luontosuhteeltaan; toisin sanoen yhteinen suhde voi näyttää erilaiselta kuin yksilöllinen.

Raportissa siirrytään näiden teoreettisten olettamusten jälkeen mallialueiden empiiriseen tutkimukseen. Ensiksi kuvaillaan kummankin alueen luonnetta niiden yhteiskunnallisen rakenteen ja maakunnan erityispiirteiden osalta. Raportissa todetaan, että alueet muistuttavat toisiaan monilta osin, vaikka niiden välillä onkin olennaisia eroavaisuuksia. Molemmat alueet ovat maatalous- ja metsämaisemapainotteisia, ja alueilla on vahvat perinteet niihin kytkeytyvissä elinkeinoissa. Hertsångerälvenin alue on kumpuilevampi kuin laakea Laihianjoen alue, minkä takia alueilla on erilaiset edellytykset esimerkiksi veden varastointiin. Vesistöt ovat molemmissa tapauksissa altistuneet happamien sulfaattimaiden päästöille, mistä syystä niitä ei muun muassa yleisesti pidetä hyvinä kalavesinä.

Alueet ovat kulttuurisesti samankaltaisia, sillä erolla, että pohjalaisalue on kaksikielinen. Alueiden välinen yhteiskunnallinen ero pohjautuu ennen kaikkea siihen, että pohjalaisalue

sijaitsee lähellä maakuntakeskusta, Vaasaa, kun taas västerbottenilaisalueelta on suhteellisen pitkät etäisyydet suurempiin kaupunkeihin. Tämän olosuhteen takia kilpailu maasta on alueilla erilaista. Laihianjoen alueeseen vaikuttaa kaupungistuminen, eli kasvava tarve maasta asuinalueille ja uudelle teollisuudelle. Metsänomistajat voivat esimerkiksi myydä maitaan tonttimaina, kun taas maatalousmaa on kysyttyä sellaisenaan. Laihianjoen alueella on merkittävä muuttoliike erityisesti Vaasan läheisyydessä, ja työsukkulointi on huomattavalle osalle väestöstä osa arkea. Hertsångerälvenin alueella ei ole samanlaista kilpailua maasta tai työsukkulointia vastaavassa laajuudessa, ja pääsyynä tähän ovat pitkät etäisyydet suurempiin kaupunkeihin.

Näin ollen kaupungistumisasteen eroavaisuudet luovat viestinnälle erilaisia edellytyksiä. Pohjanmaalla on sidosryhmiä, jotka eivät ole olennaisia Västerbottenissa. Tämä koskee esimerkiksi tonttimaiden tarvetta, infrastruktuurin laajentamista ja teollisuuden etuja, jotka kaikki kilpailevat perinteisen maaseutuväestön intressien kanssa, sisältäen maa- ja metsätalouden. Hertsångerälvenin alueella on samanaikaisesti laajoja rakentamattomia alueita, jotka tarjoavat parempia mahdollisuuksia ulkoilmaelämään ja myös suuremman potentiaalinen esimerkiksi ulkoilmamatkailuun. Vaikka molempia alueita voidaankin luonnehtia maaseutualueiksi, niiden vertailu osoittaa, että alueen luonne asettaa erilaisia edellytyksiä ja vaatimuksia valumatoimenpiteisiin liittyvän viestinnän sisällyttämiselle ja muodolle.

Näkemykset asiasta vaihtelevat, mutta tutkimuksen kaikissa osissa erottuu selkeä suuntaus, jonka mukaan kaikki sidosryhmät haluavat huolehtia luonnosta; sidosryhmät ovat vastuuntuntoisia, he haluavat ottaa aiempien sukupolvien vastuun harteilleen sekä hoitaa ja hallinnoida luontoa, jonka he jossain määrin näkevät omanaan, vaikka kyse ei olekaan suorasta maanomistuksesta. Nämä löydökset tukevat aiempia tutkimuksia, jotka nostavat esille sekä yksilöllisten että kollektiivisten luontosuhteiden merkityksen. Yksilöllinen suhde pohjautuu esimerkiksi riippuvuussuhteeseen luonnosta, mitä maanviljelijät selkeästi ilmentävät, mutta suhde näkyy myös vahvoina arvostuksen ilmaisuina asuinympäristöä ja luonnonläheisyyttä, metsästysmahdollisuuksia, marjojen ja sienten poimintaa sekä ylipäätään ulkoilmaelämää kohtaan. Kun haastateltavilta kysyttiin, miksi he valitsivat asuinpaikkansa, vastauksena oli lähes poikkeuksetta luonnonläheisyys; näin ollen luonnonläheisyys on ratkaiseva elinehto.

Aiemmat tutkimukset ovat todenneet, että ihmisen toiminta muovaa suhdetta luontoon. Maanviljelijän luontosuhde muovautuu maan viljelemisestä, hänen kokemastaan riippuvuussuhteesta luontoon sekä työhön ja satoon vaikuttavista luonnon ja ilmaston prosesseista. Toisten luontosuhteeseen voivat vaikuttaa asuinympäristön luonnonläheisyys, metsästäminen, marjojen ja sienten poimiminen jne. Edellä mainitut ovat pääasiassa yksilöllisiä suhteita, mutta tutkimuksen aineistot osoittavat, että kollektiivinen suhde on myös hyvin tärkeä. Kollektiivinen suhde pohjautuu perinteeseen ja historiaan sekä siihen, miten paikallisyhteisö on saanut elinkeinonsa maasta, metsästä ja vedestä. Tärkeää on myös, millä tavoin yhteisössä jatketaan tänä päivänä näitä toimintoja. Luonnolla on tärkeä rooli kohtaamispaikkana – kävelyretkistä metsästykseseen ja erilaisiin yhteisiin tapahtumiin. Maaseutuyhteisöistä tehdyt tutkimukset osoittavat, että yhteinen toiminta ja

yhteenkuuluvuus ovat keskeisessä asemassa yhteisöjen suotuisalle kehitykselle yhdessä paikallisyhteisöjen ulkopuolelle ulottuvien verkostojen kanssa. Näin ollen luonnon rooli paikallisyhteisöille ei rajoitu pelkästään suoraan toimeentuloon tai henkilökohtaiseen hyvinvointiin, vaan myös paikallisyhteisöjen suotuisaan kehitykseen luonnon mahdollistaman yhtenäisyyden ja verkostojen kautta (esim. metsästyssseurat, etujärjestöt, matkailijat jne.). Voimme täten todeta, että luonto on tärkeä sosiaaliselle yhteenkuuluvuudelle luonnonläheisissä yhteisöissä sekä viime kädessä paikallisyhteisöjen kehitykselle laajemmalla tasolla.

Tutkimuksessa myös yritettiin luoda vuoropuhelua molemmilla alueilla järjestetyissä työpajoissa. Yrityksessä kokeiltiin, millainen vaikutus asiantuntemuksella ja vuoropuhelulla on osallistujien käsityksiin kunkin alueen olemassa olevista ekosysteemipalveluista. Tulokset ovat kannustavia: työpajat ja niiden kyselyt osoittavat, että osallistujat oppivat toisiltaan ja tarjotusta asiantuntemuksesta ja että oppiminen itsessään johtaa suurempaan arvostukseen olemassa olevia ekosysteemipalveluja kohtaan. Viranomaisnäkökulmasta on siis tilaa hyödyntää paikallista sitoutumista lähiympäristöön, oppia paikallistuntemuksesta ja käyttää kerättyä asiantuntemusta kehityksen ohjaamiseksi ja toivottavasti luovien ratkaisujen löytämiseksi.

Viestinnän jäsentely on kuitenkin ratkaisevaa. Tämä tutkimus osoittaa aiempien tutkimusten tapaan, että vuoropuhelu on käynnistettävä hyvissä ajoin kaikkien vaihtoehtojen ollessa vielä käytettävissä. Lisäksi tutkimus osoittaa, että ymmärryksen saavuttamiseksi alueista vaaditaan erilaisia työkaluja. Yksittäisten keskustelujen tulee edeltää työpajamallin mukaista vuoropuhelua, ja ymmärrystä voidaan joissain tapauksissa täydentää kyselyillä. Lopuksi raportissa tehdään johtopäätöksiä ekosysteemipalvelujen konseptin soveltuvuudesta viestintätyökaluksi. Aiempien tutkimusten tapaan tämä tutkimus osoittaa, että käsite on viestintätarkoituksessa monimutkainen ja vaikeakäyttöinen. Käsite esiteltiin lyhyesti haastatteluissa, mutta sen käyttö jokapäiväisistä kokemuksista keskustellessa ei ollut käytännöllistä. Käsitteellä on tässä tutkimuksessa ollut se etu, että se on edellyttänyt ekosysteemin hyötyjen eri näkökohtien yhtäaikaista havainnollistamista. Toisin sanoen se antaa sekä maallikoille että asiantuntijoille edellytykset kaataa kaikki palapelin palaset pöydälle ja yhdessä keskustella, miten eri palaset kuuluvat yhteen.